

AZ AMERIKAI KÖNYVTÁRAK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRŐL

RÓNAI TAMÁS

A könyvtárközi együttműködés kialakításáról

Az amerikai könyvtárközi együttműködés fellendülését a technológia fejlődése tette lehetővé.

A technikai haladás hozta létre azokat az eszközöket, amelyek nélkül könyvtárközi automatizált bibliográfiai és kommunikációs rendszerek nem jöttek volna létre.

Az Egyesült Államok szövetségi hivatalai az 1960-as évek elején felismerték a könyvtárak szerepét az oktatásban, a tudományos-műszaki fejlődésben és az országos információhálózat kiterjesztésében. Döntő fontosságúak voltak a könyvtárközi együttműködésre tett központi erőfeszítések¹. Ezek közé kell sorolnunk a könyvtári hálózatok létrejöttét előmozdító törvényeket és programokat².

A felsőoktatásról szóló *Higher Education Act of 1965* kinyilvánította a tagállamok és a helyi igazgatási szervek felelősségét racionális könyvtári hálózatok kiépítéséért. A könyvtárközi együttműködésnek újabb ösztönzést adott a könyvtári szolgáltatásokról és könyvtárápületek építéséről szóló *Library Services and Construction Act* (1966), amely központi alapból pénzügyi támogatást nyújtott új könyvtárak felépítéséhez, ugyanakkor érdekeltté tette a könyvtárakat hálózatok kialakításában. Az említett törvény külön fejezetben szabályozta a könyvtári együttműködést is.

Az egyes tagállamok, követve a szövetségi kormány intencióit, sorra új könyvtári jogszabályokat és törvényeket alkottak a könyvtárközi együttműködés támogatására. Így pl. Oklahoma állam az anyagi támogatás megvonását helyezte kilátásba mindazokkal a könyvtárakkal szemben, amelyek nem voltak hajlandók az együttműködésre³.

A jogi szabályozók alkalmazásával a szövetségi kormány célja az volt, hogy olyan tagállamok közötti, egymástól kölcsönös függésben álló könyvtárak hálózatát hívja életre, amely a modern technika eszközeivel képes a tájékoztatással szemben támasztott igényeknek megfelelni. A szövetségi kormány fenti elképzelésének megvalósításából a szövetségi hivatalok aktívan kivették részüket. Így pl. 1967-ben 71 olyan könyvtári programot hajtottak végre, amelyben a könyvtárak már egymásra építve tervezték meg szolgáltatásaikat. A programokból 35-öt a szövetségi hivatalok irányításával hajtottak végre⁴.

A hetvenes évek elején kialakultak az együttműködő könyvtári csoportok és hálózatok. A kooperáló könyvtári csoportok hálózatokba tömörültek és általában kötelezettségeket vállaltak dokumentumbázisuk kölcsönös rendelkezésre bocsátására, szolgáltatásaik egyenletes szinten tartására és a közös költségekhez történő hozzájárulásra.

A könyvtárak együttműködése lehetővé tette a hozzáférést az USA könyvtárainak gyűjteményeihez, megvalósította a standard bibliográfiai információcserét, az univerzális bibliográfiára törekvés jegyében kompatibilis on-line gépi rendszereket hozott létre.

Országos automatizált könyvtári hálózat még nem jött létre, azonban éppen a regionális és speciális hálózatok kompatibilitása potenciálisan magában hordozza egy ilyen rendszer megteremtésének lehetőségét. Valószínű, hogy ezt a központosítást a Library of Congress irányításával hajtják majd végre.

Hálózatok

A hálózatok főbb általánosítható *technikai jellemzői* jelenleg a következők:

- a) decentralizált adatbevitel egységes feldolgozási elvek szerint;
- b) egységes automatizált visszakeresési rendszer;
- c) a legmodernebb távközlési rendszerre épített könyvtárközi kölcsönzési rendszer.

Módszerbeli jellemzők: a szerzeményezési
katalogizálási
olvasószolgálati

feladatok koordinált végzése más fontos programok együttes végrehajtása⁵.

Gazdasági érdekelttség: a telekommunikációs katalogizálás felhasználásával kialakított kollektív adatbázisok, egyszeri magas beruházási installálási költséggel járnak, azonban üzemeltetési és fenntartási költségük a tradicionális eljáráshoz viszonyítva alacsonyabb. Ugyanakkor hatékonyabb eszközei a kölcsönös információcserének.

Típusok szerint regionális és tudományágak szerinti hálózatokat és az említettek kombinációját különböztetjük meg.

Regionális hálózatok

A már működő regionális hálózatok nagy száma miatt nem vállalkozhatunk a felsorolásra, néhányat azonban a jobb illusztrálás érdekében vázlatosan ismertetünk.

OCLC-hálózat, a közös feldolgozó központ modellje

Ohio College Library Center, Ohio állam támogatásával 1967-ben alakult számítógépes rendszer⁶. Az on-line hálózat 1971 július óta működik. A hálózatba bevont könyvtárak száma 1978 májusában meghaladta az 1400-at és a tárolt bibliográfiai rekordok száma elérte a 4 milliót. Az OCLC-nek két alapvető célkitűzése van: 1) a résztvevő könyvtárak gyűjteményéhez való hozzáférés gyors és pontos biztosítása és 2) a résztvevő könyvtárak operációs költségeinek csökkentése.

A fenti célok elérése érdekében az OCLC számítógépes on-line hálózatot üzemeltet, amely bibliográfiai adatokat tárol és továbbít kommunikációs hálózatán keresztül.

A párbeszédés üzemmódban működő kollektív katalógus a felhasználás helyén tetszés szerinti időpontban bibliográfiai információkat nyújt, megadja a kért mű leelőhelyeit, biztosítja a rendszeren belüli bibliográfiai adatbevitelt, és a könyvtár katalógizálási hagyományainak megfelelő katalóguskártyákat szolgáltat. A rendszer hetente 2 millió katalóguskártyát állít elő, amelyeket betűrendbe rendezve a közreműködő könyvtárakhoz eljuttat. (A katalógizálás egységnyi költsége ezzel a megoldással 1/4-re csökkenthető). A rendszerben tárolt bibliográfiai adatok 60 %-a a kooperáló könyvtáraktól származik a fennmaradó 40 %-ot a Kongresszusi Könyvtár MARC II formátumban mágnesszalagon szolgáltatja.

Az OCLC elsősorban kooperációs „telekatalógus” azonban hatókörét és szolgáltatásait tekintve mindenképpen olyan könyvtári hálózatnak kell minősítenünk, amely tagkönyvtárai mellett rendszerébe más regionális könyvtári hálózatokat is bevon, mint pl. a NELINET, PALINET, SOLINET stb. hálózatokat. Mindezek ellenére az OCLC nem tekinthető országos hálózatnak, hanem olyan regionális hálózatnak minősíthető, amelynek központja automatizáltan kapcsol össze regionális hálózatokat, azonban azokat rendszerébe nem integrálja be.

A *LOLITA* és *BALLOTS* rendszerek az OCLC-hez hasonló modellt képviselnek, azonban nagyságrendjük és hatókörük jóval kisebb, mint az OCLC-é⁷.

NELINET

A New England Library Information Network (NELINET) New England államainak regionális könyvtári hálózata⁸. A hálózat eredetileg önálló on-line „telekatalógus” felállítását tervezte, azonban az OCLC-vel kötött szerződés után eltekintett a költséges és párhuzamos vállalkozás végrehajtásától. A hálózat koordinálja és közösen fejleszti az együttműködő könyvtárak automatizált (szerzeményezés, kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés) rendszereit. A hálózat összehangolja a közreműködő könyvtárak kutatási és fejlesztési tevékenységét (pl. információkereső nyelvek fejlesztése). 1973-ban megalapították a hálózat információs központját, amely a CHEMCON, INFORM, MEDLINE és ERIC adatbázisok felhasználásával információs szolgáltatást nyújt. A hálózat közösen végzett tevékenységei közül említést érdemel a tagkönyvtárak közös mikrofilm programja, amely önálló mezőgazdasági információs adatbázis alapjait teremtette meg. A hálózatnak 43 magán egyetemi könyvtár, 13 állami egyetemi könyvtár, 9 közkönyvtár, 3 állami könyvtár, 1 kereskedelmi könyvtár és 2 szövetségi könyvtár a tagja. Államok szerinti megoszlásban Connecticut 15, Maine 9, Massachusetts 32, New Hampshire 7, Rhode Island 7 és Vermont 3 könyvtárát tömöríti regionális hálózatba.

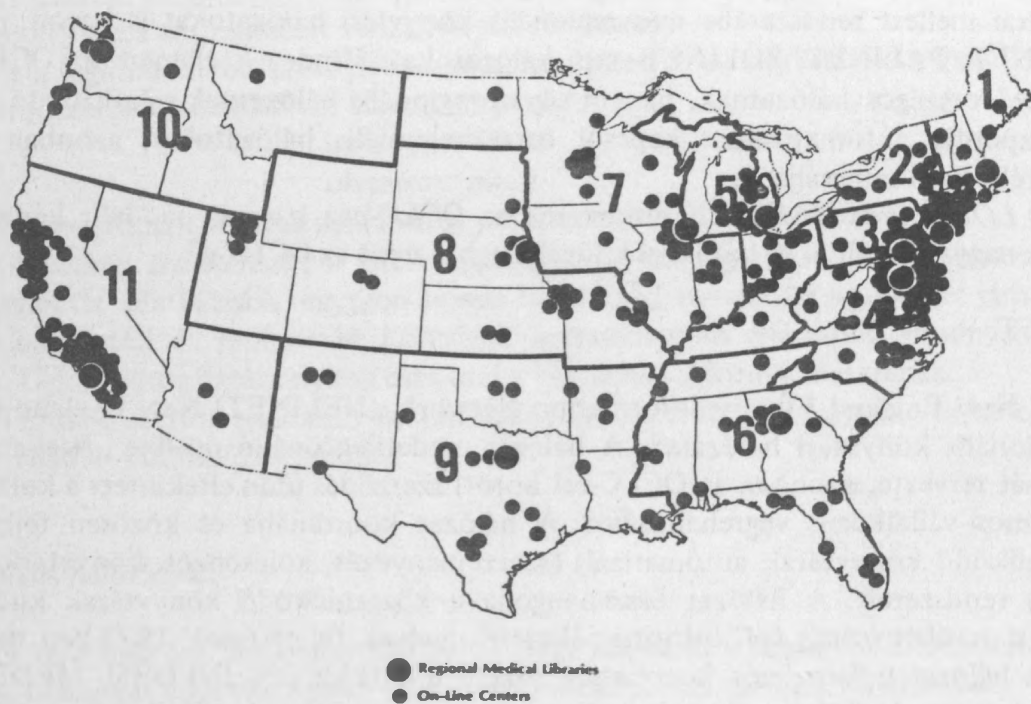
Könyvtártípus és tudományterület szerinti hálózatok

Könyvtártípusok (mint pl. egyetemi), valamint a tudományterületek (mint pl. jogi, műszaki, orvosi, stb.) szerint is hálózatok közösen információs központokat tartanak

fenn az irodalom analitikus és szintetikus feldolgozására és terjesztésére. A fentieket az orvosi könyvtárak információs hálózatával kíséreljük meg illusztrálni.

Orvosi könyvtárak információs hálózata

Az orvosi könyvtárak hálózatának központja a National Library of Medicine (Nemzeti Orvosi Könyvtár)⁹. A hálózat tizenegy regionális könyvtári központra építve 600 intézményt kapcsol össze. Adatbázisai: MEDLINE, TOXLINE, CHEMLINE, CATALINE, SERLINE, AVLINE, CANCERLIT, CANCERPROJ, CLIMPROT és EPILEPSY-LINE¹⁰. A regionális hálózati könyvtárközpontok koordinálják az adott földrajzi

régióban a 3,5 millió hivatkozást magába foglaló adatbázisok on-line használatát. Amint az jól ismert olvasóink körében, az USA-ban szervezett regionális hálózatok mintájára szerte a világon MEDLARS központokat hoztak létre. A hálózati központok közbeiktatásával szervezték meg a könyvtárközi kölcsönzést, az SDI és reference szolgáltatást. A hálózat kollektív katalogizálást folytat a Nemzeti Orvosi Könyvtár katalogizálási szabályai szerint. Az így előállított bibliográfiai rekordok kompatibilisek mind az OCLC rendszerrel, mind a Kongresszusi Könyvtár szakrendszerével.

Kombinált könyvtári hálózatok

A kombinált könyvtári hálózatokon olyan együttműködő könyvtári együtteseket értünk, amelyek egymással kooperálnak tekintet nélkül profiljukra és típusaikra. Ezek egyike a CALICO.

*CALICO – a jövő könyvtári együttműködésének modellje*¹¹

A CALICO (Columbus Area Library and Information Council of Ohio) Columbus övezet (Ohio állam) fővárosa és környékének 37 könyvtárát tömöríti, tekintet nélkül profiljukra, típusukra, valamint állami vagy magánszektorhoz tartozásukra. Az 1977 októberében létrehozott hálózat alapvető céljai a következők: a) költségek csökkentése a modern technika alkalmazásával és a könyvtári gyűjtemények kölcsönös hozzáféréseinek útján; b) speciális gyűjtemények kialakításának támogatása a közreműködő könyvtárakban; c) koordinált tervezés és könyvtári kutatások előmozdítása.

A CALICO-hálózat könyvtárai az OCLC-rendszer és más könyvtári hálózatok tagjai is. Ez a bonyolult struktúra a hálózat könyvtárainak lehetővé teszi a hozzáférést különböző profilú és típusú könyvtárak gyűjteményéhez, szaktájékoztatásához és az általuk használt adatbázisokhoz földrajzi elhelyezéstől függetlenül.

Összegezés

Az Egyesült Államokban az 1960-as években felismerték a könyvtárközi együttműködés fontosságát. A könyvtárak elszigetelten, csak saját állományukra támaszkodva már nem voltak képesek a velük szemben támasztott objektív követelményeknek megfelelni. *A könyvtárakat az együttműködésre nemcsak jogi szabályozók ösztönözték, hanem gazdasági megfontolások is.* Az együttműködés útján munkájuk tervszerűvé és összehangolttá vált, ugyanakkor biztosított lett a modern technika ésszerű és gazdaságos hasznosítása.

Hazánkban már régen felismerték a könyvtárközi együttműködés fontosságát, és már eddig is nem keveset tettünk a sokirányú együttműködés fejlesztése érdekében. Az együttműködés színvonalának és hatékonyságának növelése azonban továbbra is napirenden lévő feladatunk. Ha az információk fölött úrrá kívánunk lenni azt csak szoros együttműködéssel érhetjük el. *A könyvtárközi együttműködést nemcsak a könyvtárközi kölcsönzésre, hanem összehangolt könyvtári kutatásokra, fejlesztésre, feldolgozásra és az adatbázisok együttes beszerzésére, kiépítésére, valamint üzemeltetésére is ki kell terjeszteni.*

JEGYZETEK

1. Ezek közé tartozik a DATRAN rendszer is. A Data Transmission Corporation telefacsimile hálózatot épített ki. E kommunikációs rendszer útján a könyvtárak távolságtól függetlenül a dokumentumok eredetijének másolatát percekben belül megkaphatják.

2. Törvényekre és programokra a legjobb összefoglalót a *The Bowker Annual of library and book trade information* c., évente megjelenő kiadvány nyújtja (kiadó: R.R. Bowker Company, New York). A törvényeket és programokat az említett kiadvány alapján foglaltuk össze.
3. CARNOVSKY, Leon: Library networks-promise and performance. (Chicago) University of Chicago Press 1969. 99–108. p.
4. U.o.
5. WILLIAMS, G. R.: Library Cooperation-key to greater resources. *Special Libraries* 1965. Vol. 56. No.8. 565–570. p.
6. Az OCLC ismertetéséhez a társaság 1978. évi szórókiadványait használtam fel. Összefoglaló ismertetésre ld.: *Bowker Annual* 1975. 95–99. p.
7. LOLITA (Library On-line Information and Text Access) az Oregon Állami Egyetem (Oregon State University) könyvtári on-line rendszere. A rendszer 1970 óta üzemel, azonban a hálózathoz tartozó könyvtárak száma rendkívül kevés. Hatékony, modern rendszer, azonban az OCLC konkurenciájával nem tud megbirkózni. Ld. erre összefoglalóan: HAYES, R.M. – BECKER, J.: *Handbook of data processing for libraries*. Melville Publishing Co. (Los Angeles), 1974. 2. ed. 428–429. p.
BALLOTS (Bibliographic Automation of Large Library Operation using a Time-sharing System) 1973 óta a rendszer 11 moduljából 4 már üzemel. Az on-line rendszert a Stanford University-n fejlesztették ki és az egyetem könyvtárainak igen fejlett rendszere, teljes kiépülésekor feltehetőleg az OCLC-nél modernebb lesz. A rendszer később jött létre mint az OCLC, ezért a tárolt bibliográfiai rekordok száma kevesebb mint a „konkurrens” OCLC-ben. (Ld. erre összefoglalóan Hayes–Becker id.m. 424–427. p.)
8. *Bowker Annual*, 1975. 100–103. p.
9. National Library of Medicine programs and Services fiscal year. 1977. DHEW Publication No. (NIH) 78–256 és MEDLARS: the computerized literature retrieval services of the National Library of Medicine DHEW Publication No. (NIH) 77–1286.
10. Adatbázisok rövidítésének feloldása: Medical Library Information Network, Toxicology Information on-Line, Serials on-Line, Audiovisuals on-Line, Cancer Literature Cancer Research Projects, Clinical Cancer Protocols.
11. ERHARD, A.: CALICO formes to link libraries, és WALKER, R. E.: Computer technology alters method of libraries' sharing. *Focus*, 1978. május 19. B–3.

A NÉMET NYELVŰ NYOMTATVÁNYOK (1700–1910) teljes bibliográfiáját (Gesamtverzeichnis des deutschsprachigen Schrifttums) 150 kötetre tervezi a Saur kiadó. A mű a világon bárhol németül megjelent kiadványok mellett a német nyelvterület más nyelvű kiadványait is felöleli egységes betűrendben. Első két kötete (A – Ac és Ad – Ala) már megjelent. Közben már az M betűnél tart az 1911–1965 közötti német könyvtermésnek hasonló terjedelmű bibliográfiája.

(Bibliotheksdiens, 1979. 5/6)